

Metody

Skala preferencji tradycyjnej vs. nowoczesnej roli kobiety w społeczeństwie: konstrukcja i walidacja

Mirosław Kofta¹, Wiktor Soral², Zuzanna Kwiatkowska¹,
Sylwia Kapusta¹, Małgorzata Mikołajczak¹

¹ Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski

² Instytut Studiów Społecznych im. Prof. Roberta B. Zajonca, Uniwersytet Warszawski

Artykuł prezentuje nową miarę preferencji dla tradycyjnej vs. nowoczesnej roli kobiety w świecie społecznym, skonstruowaną z udziałem polskich studentek. 16 pozycji tworzących nową skalę wyselekcjonowano, kierując się wynikami analizy głównych składowych, z 65 stwierdzeń normatywnych dotyczących pożądanych cech charakteru kobiety i jej zachowania. 8 stwierdzeń składa się na podskalę roli tradycyjnej, pozostałe tworzą podskalę roli nowoczesnej. Konfirmacyjna analiza czynnikowa wykazała lepsze dopasowanie do danych dla rozwiązania dwuwymiarowego (z odrębnymi skalami stopnia akceptacji roli tradycyjnej i nowoczesnej) niż dla rozwiązania jednowymiarowego (z jedną skalą dwubiegunową). Nowa miara cechuje się zadowalającą rzetelnością (α Cronbacha = 0,76 dla roli tradycyjnej i 0,74 dla roli nowoczesnej). Zgodnie z oczekiwaniami akceptowanie roli tradycyjnej wysoko korelowało z tradycyjnym i życzliwym seksizmem (ostatni komponent seksizmu został poszerzony o dwa nowe wskaźniki: apoteozę macierzyństwa oraz estetykę). Podskala akceptacji roli nowoczesnej okazała się relatywnie silnym predyktorem (znacznie lepszym niż akceptacja roli tradycyjnej, która miała tu słaby wpływ negatywny) poparcia dla swobodnego dostępu do aborcji, środków antykoncepcyjnych oraz edukacji seksualnej. Konkludując, nowa skala cechuje się zadowalającą rzetelnością i wydaje się być obiecującym narzędziem pomiaru treści tożsamości społecznej kobiet.

Słowa kluczowe: *tradycyjna vs. nowoczesna rola kobiety w społeczeństwie, seksizm tradycyjny vs. nowoczesny, seksizm ambiwalentny*

Celem relacjonowanych badań było skonstruowanie nowego narzędzia do pomiaru stopnia akceptacji tradycyjnej

vs. nowoczesnej roli kobiety w społeczeństwie, wzorowanego na skali skonstruowanej przez Becker i Wagnera (2009). Po krótkim wprowadzeniu w problematykę przedstawimy procedurę konstruowania nowej miary i badanie walidujące, ukazujące jej użyteczność w przewidywaniu postaw seksistowskich oraz poglądów w sferze obyczajowej.

Mirosław Kofta, Zuzanna Kwiatkowska, Sylwia Kapusta, Małgorzata Mikołajczak, Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski, ul. Stawki 5/7, 00-183, Warszawa.

Wiktor Soral, Instytut Studiów Społecznych im. Prof. Roberta B. Zajonca, Uniwersytet Warszawski, ul. Stawki 5/7, 00-183 Warszawa. Korespondencję w sprawie artykułu prosimy kierować do Mirosława Kofty, e-mail: kofta@psych.uw.edu.pl

Badania zostały zrealizowane częściowo dzięki wsparciu grantu NCN nr 2011/01/N/HS6/05794 „Seksizm ambiwalentny w Polsce: mechanizmy legitymizacji nierówności płciowej”.

Od dłuższego już czasu trwa dyskusja na temat istoty tożsamości społecznej i jej roli w determinowaniu zarówno stereotypów grupowych, jak i uprzedzeń. Psychologowie społeczni – inspirowani *teorią tożsamości społecznej* (Tajfel, Turner, 1986), od lat konstruują „beztreściowe” wskaźniki identyfikacji z grupą własną (por. np.: Cameron, 2004; Leach

i in., 2008), wyodrębniając co najwyżej ogólne wymiary poziomu takiej identyfikacji (np. w popularnej mierze Camerona wyróżniono trzy: pozytywność uczuć żywionych wobec grupy własnej, odczuwaną siłę więzi z członkami grupy własnej oraz postrzegany stopień centralności takiej grupy dla „Ja”). Takie podejście – ignorujące specyficzne treści tożsamości społecznej – uznawane jest coraz częściej za niewystarczające, gdyż nie pozwala przewidzieć, kiedy identyfikacja grupowa owocuje pozytywnymi postawami międzygrupowymi, kiedy negatywnymi, a kiedy pozostaje bez związku z tymi postawami (por. np.: Brewer, 1999; Brown, 2000; Brown, Zagefka, 2005; Reicher, Hopkins, 2001). To, że treść tożsamości społecznej może być istotnym moderatorem efektów poziomu identyfikacji na postawy międzygrupowe, wykazali niedawno na przykładzie identyfikacji narodowej Pehrson, Brown i Zagefka (2009). Badacze ci stwierdzili, że poziom identyfikacji ze *swoimi* sprzyja negatywnym postawom wobec *obcych* jedynie wtedy, kiedy tożsamość grupowa nasycona jest treściami esencjalistycznymi.

Ostatnio podobne rozumowanie zostało przeniesione na dziedzinę tożsamości płciowej przez Becker i Wagnera (2009). Argumentują oni, że, aby zrozumieć relacje między stopniem identyfikacji kobiet z kategorią *kobiety* a ich stosunkiem do stwierdzeń seksistowskich, należy wziąć pod uwagę treść kobiecej tożsamości – jeżeli respondentki preferują tradycyjny model kobiety w społeczeństwie (związany z jej funkcjami opiekuńczymi i podległością mężczyźnie), należy spodziewać się, że silniejszej identyfikacji z kobietami będzie towarzyszyło akceptowanie przekonań seksistowskich¹; jeżeli natomiast respondentki preferują model nowoczesny (związany z autonomią, dążeniem do osobistego rozwoju i niezależnością od mężczyzn), wtedy, im wyższy poziom identyfikacji z kobietami, tym silniejsza powinna być skłonność do odrzucenia stwierdzeń seksistowskich.

Oczywiście na pytania, skąd bierze się treść kobiecej tożsamości i jakie ma podstawowe wymiary czy też komponenty, można odpowiadać w różny sposób w zależności od przyjętego kontekstu teoretycznego. W obecnym opracowaniu, podobnie jak czynią to Becker i Wagner (2009), przyjmujemy, że podstawą konstruowania tożsamości kobiet i mężczyzn jest wiedza o rolach społecznych, jakie kobiety i mężczyźni najczęściej podejmują w społeczeństwie – z typowych ról, jakie obie płcie pełnią, zarówno kobiety, jak i mężczyźni wnioskuje o „naturalnych” predyspozycjach

kobiet i ich cechach charakteru, utrwalając tym samym stereotypy płciowe i dostarczając podstaw do usprawiedliwiania istniejącego systemu społecznego (por. Jost, Banaji, 1994; por. również: Deaux, Lewis, 1984; Eagly, 1987; Eagly, Wood, 1991; Koenig, Eagly, 2014; Mandal, 2004). W przypadku kobiet są to w społeczeństwach tradycyjnych przede wszystkim role opiekuńcze, związane z zależnością ekonomiczną i prawną od mężczyzn (prowadzenie domu, opieka nad dziećmi; wśród zawodów dominują takie jak pielęgniarka, przedszkolanka, nauczycielka; brak ról związanych z samodzielną karierą w biznesie, nauce, w aktywności publicznej, w tym politycznej); natomiast w społeczeństwach nowoczesnych – role niegdyś zarezerwowane dla mężczyzn, związane z samodzielnym wywieraniem wpływu na rzeczywistość i osiąganiem ambitnych celów osobistych, a więc z osiągnięciami na polu intelektualnym (w nauce, sztuce), aktywnością przedsiębiorczą, sprawowaniem władzy, samodzielnym kierowaniem organizacją (np. biznesową, badawczą) itd.

Z tej perspektywy tradycyjna bądź nowoczesna rola kobiety w społeczeństwie jest niczym innym, jak agregatem typowych ról społecznych, jakie kobieta w nim pełni. Jednakże na całościową, potoczną koncepcję roli kobiety w świecie społecznym składają się nie tylko – rekomendowane jej – role społeczne, ale również przekonania normatywne na temat tego, na czym polega prawdziwa kobiecość i jak kobieta powinna funkcjonować w społeczeństwie (Prentice, Carranza, 2002). Przekonania takie nierzadko odnoszą się do ogólnych powinności kobiety i pożądanых u niej cech charakteru, co – łącznie z charakterystyką zalecanych ról społecznych – składa się na konserwatywną bądź nowoczesną ideologię funkcjonowania społecznego kobiety. Becker i Wagner (2009) sugerują, że preferencja tradycyjnej vs. nowoczesnej roli kobiety w społeczeństwie jest najważniejszym źródłem treści kobiecej tożsamości. Zgodnie z tokiem myślenia wspomnianych autorów, wpływ poziomu identyfikacji z kobietami na ich stosunek do ideologii seksistowskich zależy w decydującej mierze od treści kobiecej tożsamości, co wydają się potwierdzać ich badania – okazało się, że identyfikacja respondentek z kobietami sprzyjała odrzuceniu przekonań seksistowskich oraz angażowaniu się w kolektywne działania mające na celu walkę z dyskryminacją kobiet jedynie wtedy, kiedy preferowały one nowoczesną, a nie tradycyjną rolę kobiety w społeczeństwie.

SKALA BECKER I WAGNERA A OBECNE NARZĘDZIE

Przed przystąpieniem do właściwej fazy badań Becker i Wagner (2009) skonstruowali nowe narzędzie – skalę mającą mierzyć preferencję roli społecznej kobiety. Jak wskazują cytowani autorzy, istniejące do tej pory narzędzia

¹ W swoich badaniach Becker i Wagner (2009) dokonywali pomiaru seksizmu ambiwalentnego i współczesnego, a więc używane przez nich wyniki nie odnoszą się do seksizmu tradycyjnego (por. Swim, Aikin, Hall, Hunter, 1995).

umożliwiały jedynie pomiary generalnych postaw wobec kobiet, jak np. *Skala postaw wobec kobiet (Attitudes toward Women Scale, AWS)* autorstwa Spence'a i Helmreicha (1978), lub też mierzony konstrukt charakteryzował się niewystarczającą trafnością, jak w przypadku *Skali zachowań zgodnych z rolą płciową (Sex Role Behaviour Scale, SRBS)* zaproponowaną w 1987 roku przez Orlofsky'ego i O'Heron'a (1987; por. Becker, Wagner, 2009). W związku z powyższym żadna z istniejących miar nie spełniała oczekiwań badaczy i konieczne stało się opracowanie własnej skali.

Proces konstruowania nowej skali Becker i Wagner rozpoczęli od wyselekcjonowania itemów mierzących postawy wobec określonych ról społecznych związanych z płcią. Część itemów została zaadaptowana z badania ALLBUS zrealizowanego w 2002 roku w Niemczech. Pozostałe stwierdzenia zostały wygenerowane przez badaczy. Wszystkie pozycje sformułowano w taki sposób, aby odnosiły się do indywidualnych doświadczeń i poglądów uczestniczek badania. Poszczególne stwierdzenia dotyczyły różnych sfer codziennego życia kobiet: pracy zawodowej, opieki nad dziećmi, sfery politycznej, relacji z partnerem. Przykładowo: „Ważniejsze jest dla mnie wspieranie kariery mojego męża niż dbanie o rozwój własnej” lub „Czułabym się niezręcznie, gdybym na randce musiała sama za siebie zapłacić”. Z 33 pozycji wersji eksperymentalnej, na podstawie wyników eksploracyjnej analizy czynnikowej, wyselekcjonowano osiem itemów o najwyższych ładunkach w pierwszej składowej. Tak utworzona skala cechowała się zadowalającą rzetelnością (α Cronbacha = 0,73).

W obecnym projekcie nie zdecydowaliśmy się na kulturową adaptację kwestionariusza Becker i Wagnera, uznając, że korzystniejsze będzie stworzenie własnego narzędzia. Głównym powodem podjęcia takiej decyzji był fakt, iż stwierdzenia ze skali Becker odnoszą się do osobistych doświadczeń dorosłych kobiet, zatem narzędzie to nie nadaje się do badania preferencji ról u młodych kobiet (np. studentek), często planujących dopiero swoje życie rodzinne. Po wtóre, naszym zamiarem był pomiar ogólnych przekonań normatywnych dotyczących kobiet, a nie stwierdzeń opisowych.

FAZA WSTĘPNA – GENEROWANIE ITEMÓW

Grupa 20 studentek Uniwersytetu Warszawskiego została zaproszona do udziału w badaniu pilotażowym i zapoznania się z poniższą instrukcją:

W każdym społeczeństwie istnieją pewne wyobrażenia na temat cech i zachowań typowych dla mężczyzn i dla kobiet. Zostały one ukształtowane między innymi pod wpływem ról społecznych pełnionych przez mężczyzn i kobiety w przeszłości.

Tradycyjna rola społeczna kobiety związana jest głównie z macierzyństwem i troską o sferę rodzinną. Społeczeństwo i role płciowe ulegają jednak przemianom. Część kobiet postępuje zgodnie z tradycyjnymi schematami, niektóre jednak wybierają nowoczesny model postępowania. Proszę o podanie stwierdzeń, które odpowiadałyby wyobrażeniom dotyczącym kobiety tradycyjnej i kobiety nowoczesnej w poszczególnych dziedzinach życia.

Polecono, aby stwierdzenia odnosiły się do określonych dziedzin: życia rodzinnego, stosunku do obowiązków domowych, stosunku do dzieci, relacji z partnerem, sfery seksualnej, stosunku do pracy zawodowej, samodzielności finansowej, samorealizacji, sfery politycznej lub innych.

Na podstawie stwierdzeń przygotowanych przez studentki opracowano eksperymentalną wersję kwestionariusza obejmującą 65 pozycji (por. tabela 1). W celu wyselekcjonowania z tej wersji skróconej listy stwierdzeń przeprowadzono kolejne badanie na innej próbie kobiet.

BADANIE 1. EKSPLOKACYJNE

Metoda

Uczestnicy. W badaniu wzięło udział 75 kobiet w wieku od 19 do 40 lat ($M = 21,36$; $SD = 2,93$), studentek różnych kierunków studiów uczelni warszawskich.

Miary.

Skala preferencji roli kobiety. Skala składała się z 65 stwierdzeń opisujących różne wyobrażenia ról kobiecych. W przypadku każdego stwierdzenia uczestniczki poproszono o ocenę na skali od 1 (*zdecydowanie się nie zgadzam*) do 7 (*zdecydowanie się zgadzam*), na ile opisuje ono cechy i zachowania, które powinna przejawiać *prawdziwa kobieta* (zob. tabela 1).

Kwestionariusz aprobaty społecznej. Kwestionariusz (Drwal, Wilczyńska, 1980) zastosowano jako narzędzie kontrolne, pozwalające na wskazanie pozycji *Skali preferencji roli kobiety*, które odpowiedzi obciążone są aprobatą społeczną. Uczestniczki poproszono o ustosunkowanie się do 29 stwierdzeń opisujących zachowania w różnych sytuacjach z życia poprzez wybranie odpowiedzi: *prawda* – jeżeli uczestniczce zdarzało się przejawiać dane zachowanie, lub *falsz* – jeżeli nie, np. „Zawsze dotrzymuję obietnicy, nawet jeśli nie jest mi to na rękę” lub „Jeśli na mojej drodze znajdzie się ktoś potrzebujący pomocy, nigdy nie waham się mu jej udzielić”. Średnia i odchylenie standardowe odpowiedzi diagnostycznych, $M = 12,85$; $SD = 4,60$.

Identyfikacja z kobietami. Poziom identyfikacji z kobietami (Becker, Wagner, 2009; tłum. własne) zmierzono dzięki

wykorzystaniu czterech stwierdzeń ($\alpha = 0,78$; $M = 5,38$; $SD = 1,27$): 1) „Identyfikuję się z kobietami jako grupą”, 2) „Ogólnie rzecz biorąc, fakt bycia kobietą jest dla mnie ważną częścią obrazu własnej osoby”, 3) „Czuję silną więź z innymi kobietami” oraz 4) „Bycie kobietą jest dla mnie ważne”. Uczestniczki poproszono o ustosunkowanie się do każdego ze stwierdzeń na skali od 1 (*zdecydowanie się nie zgadzam*) do 7 (*zdecydowanie się zgadzam*).

Wyniki

W celu dokonania selekcji stwierdzeń do ostatecznej wersji skali przeprowadzono analizę głównych składowych². Ze względu na niską liczebność próby i związaną z tym możliwą niestabilność wyników zastosowano dodatkowe kryterium selekcyjne – skorelowano każde ze stwierdzeń z wynikiem *Kwestionariusza aprobaty społecznej (KAS)* oraz *Kwestionariusza identyfikacji z kobietami*.

Tabela 1

Podsumowanie pozycji wstępnej wersji skali – wartości pierwszej głównej składowej (PCA₁), korelacji z Kwestionariuszem aprobaty społecznej (r_{KAS}) oraz identyfikacji z kobietami (r_{ID})

Treść pozycji	PCA ₁	r _{KAS}	r _{ID}
1. Prawdziwa kobieta rezygnuje z pracy zawodowej na rzecz opieki nad dziećmi.	-0,15	-0,01	0,17
2. Prawdziwa kobieta powinna dbać o rodzinę, jednocześnie nie zapominając o własnych potrzebach.	-0,08	-0,02	0,09
3. Kobieta nie powinna spieszyć się z założeniem rodziny, jeśli nie czuje się na to gotowa.	0,07	-0,08	-0,12
4. Dla kobiety założenie własnej rodziny jest bardzo ważnym, jeśli nie najważniejszym celem w życiu.	-0,15	0,03	0,31
5. Uważam, że kobieta powinna być w stanie poświęcić swój własny interes na rzecz ogólnego dobra rodziny.	-0,13	0,04	0,28
6. Prawdziwa kobieta ze wszystkich sił stara się o utrzymywanie dobrych relacji z najbliższymi.	-0,16	0,03	0,34
7. Uważam, że kobiety powinny angażować się w politykę na równi z mężczyznami (8).	0,14	0,01	0,04
8. Samodzielność finansowa jest oznaką niezależności prawdziwej kobiety (12).	0,12	-0,25	0,10
9. Kobieta nie angażuje się czynnie w politykę poza ewentualnym głosowaniem w wyborach.	-0,18	-0,22	0,15
10. Dla kobiety seks jest jednym z obowiązków małżeńskich.	-0,12	-0,26	-0,03
11. Posiadanie dzieci stanowi główny cel w życiu kobiety (16).	-0,16	0,08	0,11
12. Kobieta powinna szukać nowych doznań również w sferze seksualnej oraz nie bać się mówić o swoich potrzebach.	0,01	-0,05	0,33
13. Kobieta jest zależna finansowo od partnera.	-0,10	0,03	-0,01
14. Partner powinien zasłużyć na względy swojej kobiety.	-0,00	-0,08	0,06
15. Idealna kobieta powinna umieć dobrze gotować (4).	-0,19	0,07	-0,03
16. Kobieta powinna dążyć przede wszystkim do zaspokojenia mężczyzny.	-0,13	0,03	0,03
17. Kobieta odpowiedzialna jest za wszelkie prace domowe.	-0,17	-0,06	0,02
18. Kobieta powinna potrafić dobrze prowadzić gospodarstwo domowe (5).	-0,18	0,11	0,21
19. Prawdziwa kobieta powinna być aktywna politycznie.	0,10	0,05	0,08

ciąg dalszy tabeli 1 na następnej stronie

² Jako kryterium selekcji zdecydowaliśmy się użyć analizy głównych składowych zamiast analizy czynnikowej (stosowanej przez Becker i Wagnera, 2009), ponieważ niska proporcja osób do liczby pozycji sprawiała, że w tym drugim przypadku uzyskiwalibyśmy system obliczeniowo osobliwy. Choć interpretacja teoretyczna tych dwóch metod jest różna, obie dają zazwyczaj porównywalne wyniki. Przedstawione dane należy traktować jako związki poszczególnych pozycji ze składową wyjaśniającą największą część wariancji w ramach zbioru wszystkich stwierdzeń.

ciąg dalszy tabeli 1 z poprzedniej strony

Treść pozycji	PCA ₁	r _{KAS}	r _{ID}
20. Każda kobieta powinna mieć własne zdanie.	0,05	0,02	0,04
21. Prawdziwa kobieta ma konserwatywne poglądy polityczne, broniące wartości tradycyjnych.	-0,16	0,11	0,30
22. Prawdziwa kobieta potrafi czerpać satysfakcję z seksu.	0,03	0,02	0,07
23. Kobieta powinna realizować się zawodowo, nawet kosztem relacji z partnerem czy dziećmi.	0,07	-0,13	-0,29
24. Dla prawdziwej kobiety życie bez partnera nie ma sensu.	-0,17	-0,04	0,01
25. Seks nie jest źródłem przyjemności dla kobiety.	-0,02	0,12	0,09
26. Polityka nie jest interesująca dla kobiet, ponieważ jest to „męska” sfera.	-0,18	-0,18	0,08
27. Prawdziwa kobieta powinna najpierw zadbać o swoje wykształcenie i doświadczenie zawodowe, dopiero później podjąć decyzję o posiadaniu dziecka.	0,11	0,01	-0,31
28. Prawdziwa kobieta jest w stanie obejść się bez partnera (7).	0,16	0,03	-0,14
29. Wielozadaniowość to domena prawdziwej kobiety.	-0,06	-0,04	0,41
30. Kobieta jest uległa wobec swojego partnera (6).	-0,18	-0,02	0,08
31. Seks dla kobiety pełni jedynie funkcję prokreacyjną.	-0,03	0,08	-0,04
32. Kobieta powinna przede wszystkim zapewnić dzieciom dostęp do odpowiedniej edukacji, nawet kosztem czasu poświęconego na zabawę z nimi i budowanie emocjonalnego kontaktu.	-0,06	0,07	0,04
33. Relacja matki z dzieckiem powinna być zbudowana na zasadzie partnerstwa.	0,07	0,28	-0,19
34. Kobiety powinny mocno stąpać po ziemi.	0,06	0,12	-0,05
35. Kobieta samotna nie jest pełnowartościową kobietą.	-0,14	-0,02	0,01
36. Jedną z ról kobiety jest rola kochającej matki.	-0,12	0,08	0,16
37. Kobieta dążąca do samorealizacji staje się lepszym członkiem społeczeństwa.	0,04	0,16	-0,11
38. Kobieta powinna przeznaczać swoje dochody nie tylko na utrzymanie domu, ale również na własne potrzeby.	0,06	0,09	0,04
39. Samorealizacja kobiety związana jest z posiadaniem dzieci.	-0,18	0,00	0,32
40. Prawdziwa kobieta powinna dążyć do samorealizacji.	0,07	0,04	-0,06
41. Kobieta nie powinna dążyć do objęcia wysokich stanowisk politycznych (2).	-0,20	-0,04	-0,04
42. Praca zawodowa powinna być ważnym elementem życia kobiety, nawet w momencie, w którym decyduje się ona na dziecko.	0,09	-0,10	-0,01
43. Prawdziwa kobieta powinna stawiać samorealizację ponad tradycyjne wartości czy obowiązki domowe (10).	0,14	-0,02	-0,17
44. Prawdziwa kobieta powinna dążyć do spełnienia zawodowego.	0,11	-0,19	-0,11
45. Kobieta nie jest skłonna do eksperymentowania w łóżku.	-0,04	-0,11	-0,06
46. W domu powinien być podział obowiązków tak, aby każdy członek rodziny był zaangażowany w utrzymanie porządku w miejscu, w którym żyje.	0,04	0,08	0,14
47. Prawdziwa kobieta czyni karierę zawodową epicentrum swojego życia, jeśli tylko ma na to ochotę (14).	0,09	0,03	-0,10

ciąg dalszy tabeli 1 na następnej stronie

ciąg dalszy tabeli 1 z poprzedniej strony

Treść pozycji	PCA ₁	r _{KAS}	r _{ID}
48. Poglądy polityczne kobiety są zgodne z poglądami jej partnera.	-0,17	0,06	0,13
49. Prawdziwa kobieta powinna być świadoma swoich potrzeb seksualnych i wiedzieć, co sprawia jej przyjemność.	0,07	0,07	0,09
50. Budowanie kariery zawodowej nie daje prawdziwego szczęścia kobiecie.	-0,16	0,04	0,09
51. Prawdziwa kobieta powinna mieć własne oszczędności.	0,05	0,04	0,05
52. Kobiety powinny przede wszystkim inwestować w siebie, swój czas i pieniądze (13).	0,11	0,03	-0,15
53. Praca zawodowa nie może stanąć na przeszkodzie w założeniu rodziny.	-0,11	0,09	0,13
54. Prawdziwa kobieta wypełnia obowiązki domowe, jeśli czuje, że powinna to robić.	-0,05	-0,03	0,16
55. Dla kobiety praca zawodowa nie jest tak istotna jak rodzina.	-0,16	-0,03	0,28
56. Związek kobiety z mężczyzną powinien opierać się na partnerstwie (9).	0,14	0,28	-0,08
57. Kobieta jest zależna od partnera i podporządkowana jego decyzjom (3).	-0,19	-0,03	0,05
58. Seks powinien stanowić dla prawdziwej kobiety istotny element związku.	0,03	0,09	0,17
59. Kobieta powinna zachować dziewictwo aż do ślubu.	-0,13	-0,02	0,29
60. Praca zawodowa jest dla prawdziwej kobiety źródłem samorealizacji.	0,10	0,07	0,07
61. Kobieta pragnie uszczęśliwić partnera, nawet kosztem własnego szczęścia (1).	-0,20	0,12	0,07
62. Prawdziwa kobieta dzieli obowiązki związane z opieką nad dziećmi ze swoim partnerem (11).	0,14	0,19	0,08
63. Kariera zawodowa jest dla prawdziwej kobiety bardzo ważnym składnikiem życia.	0,13	-0,06	-0,01
64. To na kobiecie przede wszystkim spoczywa odpowiedzialność opieki nad dziećmi (15).	-0,17	-0,11	0,07
65. Prawdziwa kobieta nie musi konsultować każdego wydatku ze swoim partnerem.	0,06	-0,06	0,02

Adnotacja. $N = 75$. Pogrubioną czcionką zaznaczono pozycje, które wybrano do ostatecznej wersji kwestionariusza (w nawiasie podano pozycje w ostatecznej wersji). Pierwsza główna składowa o wartości własnej 34,11 wyjaśniała 24% wariancji. Druga – nieuwzględniona – główna składowa o wartości własnej 20,10 wyjaśniała 14% wariancji.

Źródło: tabele 1–5 – opracowanie własne.

Wyniki przedstawiono w tabeli 1. Do ostatecznej wersji *Skali preferencji roli kobiet* wybrano 16 stwierdzeń, kierując się jednocześnie wielkością ładunku na pierwszej głównej składowej, wartością korelacji z wynikiem KAS oraz z wynikiem *Kwestionariusza identyfikacji z kobietami* (stwierdzenie było tym lepsze, im wyższy był jego ładunek na pierwszej głównej składowej i im niższa była korelacja z KAS oraz wskaźnikiem identyfikacji). W sytuacjach wątpliwych kierowano się dodatkowym kryterium trafności fasadowej.

BADANIE 2. WALIDACYJNE

Metoda

Uczestnicy. W badaniu wzięło udział 75 studentek uczelni warszawskich (w przeważającej części Uniwersytetu

Warszawskiego) różnych kierunków. Wiek uczestniczek wynosił od 19 do 33 lat ($M = 22,43$; $SD = 2,11$).

Miary. Uczestniczki wypełniały końcową, 16-itemową wersję *Skali preferencji roli kobiety* (zob. tabela 1, pogrubione pozycje), miary poziomu identyfikacji z kobietami i aprobaty społecznej (takie same jak poprzednio) oraz – dla sprawdzenia trafności teoretycznej narzędzia – *Skalę ambiwalentnego seksizmu* (Glick, Fiske, 1996; w polskim tłumaczeniu: Mikołajczak, Pietrzak, 2014) oraz *tradycyjnego/współczesnego seksizmu* (Swim, Aikin, Hall, Hunter, 1995; tłum. własne). Dodatkowo uwzględniono dwa nowo wyłonione w badaniach nad polskimi respondentami

Tabela 2
Podsumowanie właściwości psychometrycznych skal użytych w badaniu ($N = 75$)

	α Cronbacha	Lambda Guttmana G6	Stosunek sygnału do szumu	M	SD
Akc. roli tradycyjnej	0,76	0,77	3,15	2,57	0,97
Akc. roli nowoczesnej	0,74	0,77	3,02	5,28	0,83
ASI – Seksizm życzliwy	0,91	0,93	10,15	2,27	1,17
ASI – Seksizm wrogi	0,92	0,93	11,17	2,21	1,12
ASI – Macierzyństwo	0,84	0,81	5,12	1,41	1,23
ASI – Estetyka	0,88	0,87	7,17	2,39	1,28
Tradycyjny seksizm	0,58	0,58	1,49	1,62	0,60
Współczesny seksizm	0,83	0,84	4,84	2,79	0,71
Identyfikacja z kobietami	0,82	0,83	4,78	5,21	1,15
Poparcie dla swobody dokonywania aborcji	0,95	0,92	21,65	3,43	1,48
Poparcie dla związków partnerskich	0,89	0,80	8,24	3,71	1,22

Adnotacja. Porównanie wartości α oraz G6 może być traktowane jako wskaźnik bryłowatości skali (*lumpyness*): dla skal o podobnych ładunkach czynnikowych dla każdej pozycji, $\alpha > G6$, gdy $\alpha < G6$ ładunki dla każdej pozycji są nierówne (patrz: Revelle, w przygotowaniu). Stosunek sygnału do szumu (patrz: Cronbach, Glesser, 1964).

(por. Mikołajczak, Pietrzak, 2015) wymiary życzliwego seksizmu – wymiar macierzyństwa (a więc przekonania, że podstawową rolą kobiety jest rola matki i ekstrapolowanie tym samym cech wynikających z biologicznego macierzyństwa na społeczne oczekiwania wobec kobiet) oraz estetyki (a więc przekonania, że dbałość o wygląd i poprawność zachowania jest esencją kobiecości). Jeżeli nasze narzędzie rzeczywiście mierzy tradycyjną vs. nowoczesną koncepcję roli kobiety w społeczeństwie, to powinno ono być systematycznie związane ze wskaźnikami seksizmu (preferencji roli tradycyjnej powinno towarzyszyć akceptowanie seksistowskich przekonań, podczas gdy preferencji roli nowoczesnej – ich odrzucanie). W celu uzyskania dodatkowych informacji na temat trafności mierzonego konstruktów uczestniczki zapytano o ich stosunek do kilku kwestii społeczno-obyczajowych związanych z kontrolą seksualności i bliskimi relacjami: opinię na temat legalizacji aborcji, związków partnerskich, swobodnego dostępu do antykoncepcji oraz do rzetelnej edukacji seksualnej. W tabeli 2 przedstawiono wybrane parametry psychometryczne stosowanych skal.

Skala preferencji roli kobiety. W skład tej skali wchodziło 16 stwierdzeń wybranych na podstawie wyników badania 1. Podobnie jak poprzednio uczestniczki poproszono o ocenę, na ile każda z pozycji przedstawia cechy i zachowania

właściwe dla *prawdziwej kobiety* przy użyciu skali od 1 (*zdecydowanie się nie zgadzam*) do 7 (*zdecydowanie się zgadzam*).

Skala ambiwalentnego seksizmu. W skład skali wchodziło 29 stwierdzeń związanych z różnymi składnikami postaw seksistowskich. Oprócz oryginalnych podskal seksizmu życzliwego (11 stwierdzeń, np. „Kobiety powinny być wielbione i chronione przez mężczyzn”) oraz wrogiego (11 stwierdzeń, np. „Większość kobiet interpretuje niewinne uwagi lub zachowania jako seksistowskie”) miara ta zawierała dwa dodatkowe wskaźniki (por. Mikołajczak, Pietrzak, 2015) – podskalę macierzyństwa (3 stwierdzenia, np. „Najważniejszą rolą kobiety jest bycie matką”) oraz podskalę estetyki (5 stwierdzeń, np. „Bycie schludną i zadbaną to esencja kobiecości”). Uczestniczki poproszono o ustosunkowanie się do każdego ze stwierdzeń na sześciostopniowej skali od 0 (*zdecydowanie się nie zgadzam*) do 5 (*zdecydowanie się zgadzam*).

Skala tradycyjnego/współczesnego seksizmu. W skład tej skali (Swim i in., 1995; tłum. własne) wchodzi 13 stwierdzeń związanych z seksizmem. Uczestniczki poproszono o ustosunkowanie się do pięciu stwierdzeń obrazujących tradycyjny wymiar seksizmu, np. „Zwyczaj kobiety nie są tak inteligentne jak mężczyźni”, oraz ośmiu stwierdzeń obrazujących

współczesny wymiar seksizmu, np. „Seksistowskie traktowanie kobiet w mediach jest rzadkością” lub „W naszych czasach kobiety i mężczyźni mają już równe szanse na osiągnięcie sukcesu”. Odpowiedzi były kodowane przy użyciu pięciostopniowej skali od 1 (*zdecydowanie się nie zgadzam*) do 5 (*zdecydowanie się zgadzam*).

Wskaźniki postaw w kwestiach społeczno-obyczajowych.

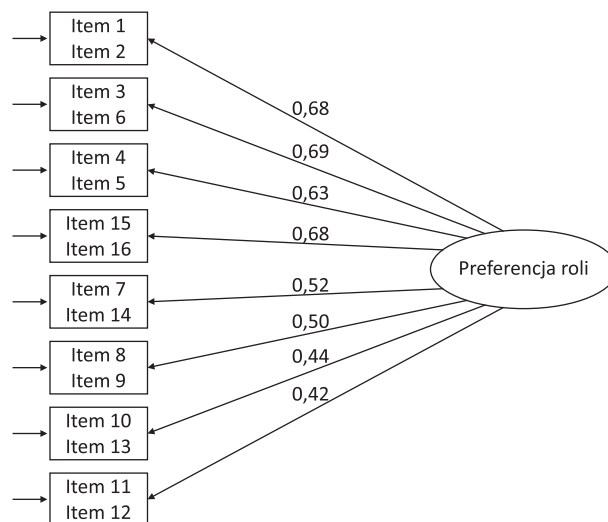
Poparcie dla legalizacji aborcji zmierzono przy użyciu dwóch stwierdzeń („Uważam, że aborcja powinna zostać zalegalizowana” oraz „Uważam, że kobieta powinna mieć prawo do podjęcia decyzji o przerwaniu ciąży”). Podobnie przy użyciu dwóch stwierdzeń zmierzono poparcie dla legalizacji związków partnerskich („W mojej opinii związki nieformalne także należy uznać za rodzinę” oraz „Osoby w związkach partnerskich powinny mieć takie same prawa i obowiązki jak małżeństwa”). Poglądy w pozostałych kwestiach zmierzono przy użyciu pojedynczych pozycji – poparcie dla swobodnego dostępu do antykoncepcji ($M = 4,73$; $SD = 0,65$) zmierzono przy użyciu stwierdzenia „Sądzę, że kobieta powinna mieć swobodny dostęp do korzystania ze środków antykoncepcyjnych”, natomiast poparcie dla edukacji seksualnej ($M = 4,95$; $SD = 0,28$) przy użyciu stwierdzenia „Uważam, że kobieta powinna mieć swobodny dostęp do rzetelnej wiedzy z zakresu edukacji seksualnej”.

Wyniki

Preferencja roli kobiety w społeczeństwie: konstrukt jedno- czy dwuwymiarowy? Jedną z kwestii natury metodologicznej, którą podnosimy w obecnym opracowaniu, dotyczy tego, czy normatywne koncepcje roli kobiety w świecie społecznym – koncepcja tradycyjna i koncepcja nowoczesna – należy traktować jako bieguny jednego wymiaru psychologicznego (jak czynią to np. Becker i Wagner, 2009), czy też jako dwa względnie od siebie niezależne wymiary. Sprawdzenie, czy opracowana skala ma strukturę jedno- czy dwuwymiarową, wymagało przeprowadzenia konfirmacyjnej analizy czynnikowej w modelu równań strukturalnych (Bollen, 2014). Ponieważ próba w badaniu 2 miała relatywnie małą liczebność ($N = 75$), dane z niniejszego badania połączyliśmy z danymi uzyskanymi w badaniu 1. Chociaż stosowanie w fazie selekcji oraz w fazie walidacji częściowo pokrywających się danych jest kwestią dyskusyjną, zdecydowano się na tę procedurę, ponieważ pozwoliło to zwiększyć liczebność do 150 osób, a ponadto niebezpieczeństwo przeszacowania wskaźników dopasowania zredukowano stosując porównanie dwóch

alternatywnych modeli, a nie ocenę każdego z nich z osobna. Dodatkowo analizę przeprowadziliśmy na tzw. paczkach (*parcels*)³, a nie bezpośrednio na obserwowanych zmiennych, co pozwoliło zmniejszyć liczbę zmiennych o połowę, a co za tym idzie, zwiększyć stosunek liczebności próby do liczby szacowanych parametrów (dyskusję obrazującą zalety oraz wady, a także przykłady stosowania metody paczkowania można znaleźć np. w artykule: Little, Cunningham, Shahar, Widaman, 2002).

Alternatywne modele przedstawiono na rysunkach 1 i 2. Dopasowanie modelu jednoczynnikowego okazało się niesatysfakcjonujące. Z kolei model dwuczynnikowy uzyskał satysfakcjonujące dopasowanie na kilku najważniejszych miarach (zob. opis rysunku 2). W celu porównania dopasowania tych dwóch niezagnieżdżonych w sobie modeli posłużono się miarami kryterium informacyjnego: Akaike’go – AIC i Bayesa – BIC. Obie miary oparte są na skorygowanej funkcji wiarygodności – w przypadku AIC korekta oparta jest o liczbę parametrów w modelu, w przypadku BIC dodatkowo o liczbę przypadków w próbie. Relatywnie niska wartość każdego z tych kryteriów wskazuje na relatywnie lepsze dopasowanie, przy założonej

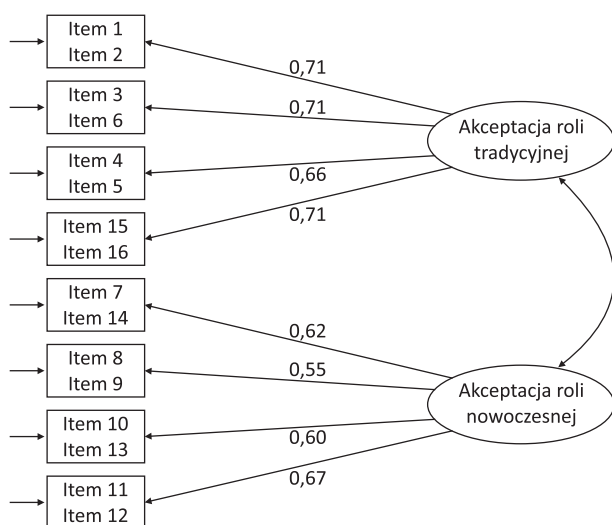

Rysunek 1. Model jednoczynnikowy Skali preferencji roli ze standaryzowanymi ładunkami czynnikowymi; $\chi^2 = 68,44$; $df = 20$; $p < 0,001$; CFI = 0,81; SRMR = 0,078; RMSEA = 0,127 [0,095–0,161]; p (RMSEA $\leq 0,05$) < 0,001.

Źródło: rysunki 1–3 – opracowanie własne.

³ Paczki zostały utworzone na podstawie analizy macierzy korelacji, w której łączono w diady pozycje najsilniej korelujące ze sobą metodą krokową (tzn. najpierw połączono dwie pozycje o największej korelacji, po czym wykluczono te zmienne z macierzy, połączono dwie pozycje o drugiej największej korelacji itd.).

Rysunek 2. Model dwuczynnikowy Skali preferencji roli ze standaryzowanymi ładunkami czynnikowymi; $\chi^2 = 32,32$; $df = 19$; $p = 0,029$; CFI = 0,95; SRMR = 0,051; RMSEA = 0,068 [0,022-0,108]; p (RMSEA $\leq 0,05$) = 0,212.

identycznej złożoności modeli. Porównanie obu wartości (zob. tabela 3) wskazało na znaczną przewagę rozwiązania dwuczynnikowego ($\Delta BIC = 31,245$; por. Kass, Raftery, 1995).

Wyniki te wskazują, że *Skala preferencji roli kobiety* powinna być stosowana jako narzędzie dwuwymiarowe. Dodatkowego argumentu na rzecz tej tezy dostarcza relatywnie niska (negatywna) korelacja pomiędzy oboma wymiarami (zob. tabela 4) – gdyby pozycje w ramach skali składały się na jeden konstrukt, należałoby oczekiwać silniejszej korelacji pomiędzy podskalami. Wyłonione

podskale cechują się też zadowalającą rzetelnością oraz dobrą trafnością dyskryminatywną – żadna z nich nie koreluje istotnie z poziomem identyfikacji z kobietami (dla roli tradycyjnej, $r = -0,08$, n.i.; dla nowoczesnej, $r = 0,10$, n.i.) ani też ze wskaźnikiem zapotrzebowania na aprobatę społeczną KAS (dla roli tradycyjnej, $r = 0,08$, n.i.; dla nowoczesnej, $r = -0,02$, n.i.).

Związki preferencji roli kobiety tradycyjnej i nowoczesnej z seksizmem. W celu sprawdzenia trafności *Skali preferencji roli kobiety* przeanalizowano korelacje narzędzia z różnymi miarami seksizmu (zob. tabela 4). Wyniki tych analiz sugerują, że tylko podskala akceptacji roli kobiety tradycyjnej jest systematycznie związana ze wszystkimi wskaźnikami seksistowskich postaw wobec kobiet. W szczególności preferowanie roli tradycyjnej wiąże się silnie zarówno z seksizmem tradycyjnym, jak i seksizmem życzliwym, diagnozowanym z użyciem oryginalnej skali Glicka i Fiske (1996), oraz z nowymi wskaźnikami życzliwego seksizmu – macierzyństwa⁴ i estetyki. Okazało się zarazem, że podskala akceptacji roli tradycyjnej jedynie umiarkowanie koreluje z seksizmem współczesnym oraz seksizmem wrogim.

Z kolei korelacje podskali akceptacji roli kobiety nowoczesnej z wskaźnikami seksizmu są, jak należałoby się spodziewać, negatywne, ale słabe – okazały się one istotne statystycznie jedynie dla związku między akceptacją takiej roli a tradycyjnym seksizmem ($r = -0,32$; $p < 0,01$) oraz macierzyństwem ($r = -0,32$; $p < 0,01$). Co ciekawe, miara macierzyństwa była silniej (ujemnie) związana z preferowaniem nowoczesnej roli kobiety niż oryginalna miara życzliwego seksizmu Glicka i Fiske (1996), co sugeruje, że w naszej próbie „uwolnienie się” od przymusu macierzyństwa jest szczególnie ważnym celem kobiety nowoczesnej.

Tabela 3

Porównanie dopasowania dwóch alternatywnych modeli preferencji roli: o strukturze jedno- i dwuczynnikowej

	Df	AIC	BIC	χ^2
Model 2-czynnikowy	19,000	3 678,994	3 754,260	32,317
Model 1-czynnikowy	20,000	3 713,250	3 785,505	68,444

⁴ Podskala roli tradycyjnej zawiera dwa itemy bardzo zbliżone treściowo do skali macierzyństwa: „To na kobiecie przede wszystkim spoczywa odpowiedzialność opieki na dziećmi” (15) oraz „Posiadanie dzieci stanowi główny cel w życiu kobiety” (16). W celu sprawdzenia, czy to nie bliskość treściowa odpowiedzialna jest za związek skali akceptacji roli tradycyjnej ze skalą macierzyństwa ukazany w tabeli 4, wyliczono ponownie wskaźnik korelacji r Pearsona między tymi skalami, tym razem po wyłączeniu wskazanych itemów z miary preferencji roli tradycyjnej. Jak się okazało, interkorelacja jest tylko nieznacznie słabsza i pozostaje istotna statystycznie ($r = 0,51$; $p < 0,001$), co dowodzi, że związek między akceptacją roli tradycyjnej a gloryfikowaniem macierzyństwa, stwierdzony w naszym badaniu, jest realny, a nie artefaktalny.

Reasumując, uzyskane wyniki sugerują, że uczestniczki preferujące rolę kobiety nowoczesnej sprzeciwiają się postrzeganiu kobiet jako podporządkowanych i gorszych od mężczyzn oraz kontestują postrzeganie kobiety jako „matki-Polki”. Wyniki dla analizowanych tu obu wymiarów naszej skali ponownie sugerują, że w przypadku analiz z wykorzystaniem *Skali preferencji roli kobiety* oraz różnych wskaźników seksizmu zasadne jest rozdzielną traktowanie obu podskal tego narzędzia.

Związki preferencji roli kobiety tradycyjnej i nowoczesnej z wybranymi poglądami konserwatywnymi.

Dotychczasowe analizy wskazały na szczególne znaczenie akceptacji tradycyjnej roli kobiety w wyjaśnianiu postaw seksistowskich i niewielkie akceptacji roli nowoczesnej. Czy podobnych zależności należy oczekiwać w przypadku związków obu wymiarów z postawami wobec różnych kwestii społeczno-obyczajowych? W celu udzielenia odpowiedzi na to pytanie skonstruowano cztery niezależne modele hierarchicznej regresji, osobno dla wskaźników postaw dotyczących: legalizacji aborcji, poparcia dla związków partnerskich, dostępu do antykoncepcji oraz edukacji seksualnej, jako zmiennych objaśnianych. W przypadku każdego modelu wprowadzono jako predyktory – w pierwszym kroku akceptację roli kobiety tradycyjnej vs. nowoczesnej,

w drugim kroku wskaźnik zidentyfikowania z grupą kobiet, w trzecim kroku interakcję akceptacji roli kobiety tradycyjnej oraz akceptacji roli kobiety nowoczesnej z identyfikacją z kobietami (zob. tabela 5).

W przypadku poparcia dla swobodnego dostępu do antykoncepcji oraz do rzetelnej edukacji seksualnej jedynym istotnym predyktorem tych postaw była akceptacja roli kobiety nowoczesnej. Nie odnotowano istotnego związku ze wskazanymi postawami akceptacji dla roli tradycyjnej, identyfikacji z kobietami, a także nie stwierdzono interakcji predyktorów niższego rzędu.

Poparcie dla swobody dokonywania aborcji było istotnie przewidywane zarówno przez akceptację roli kobiety nowoczesnej, jak i – negatywnie i zdecydowanie słabiej – przez akceptację roli kobiety tradycyjnej. Zauważono również istotny, negatywny związek tej miary z identyfikacją z kobietami – uczestniczki silnie identyfikujące się z własną płcią przejawiały mniejsze poparcie dla legalizacji aborcji. Nie stwierdzono istotnych interakcji predyktorów niższego rzędu.

Poparcie dla związków partnerskich było istotnie – negatywnie – związane z akceptacją roli kobiety tradycyjnej oraz – również negatywnie (na poziomie tendencji statystycznej) – z identyfikacją z kobietami; nie odnotowano natomiast istotnego związku z akceptacją roli kobiety nowoczesnej.

Tabela 4

Korelacja pomiędzy preferencją roli kobiety tradycyjnej vs. nowoczesnej a wybranymi miarami seksizmu oraz identyfikacją z kobietami ($N = 75$)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1 Akceptacja roli kobiety tradycyjnej	–								
2 Akceptacja roli kobiety nowoczesnej	–0,37***	–							
3 Tradycyjny seksizm	0,50***	–0,31**	–						
4 Współczesny seksizm	0,38***	–0,12	0,25*	–					
5 Wrogi seksizm	0,42***	–0,20	0,35***	0,62***	–				
6 Życzliwy seksizm	0,62***	–0,23	0,42***	0,48***	0,69***	–			
7 Macierzyństwo	0,63***	–0,32***	0,39***	0,27*	0,39***	0,77***	–		
8 Estetyka	0,61***	–0,06	0,38***	0,59***	0,69***	0,82***	0,57***	–	
9 Identyfikacja z kobietami	0,08	0,10	–0,08	–0,18	–0,15	0,05	0,21	0,07	–
10 Aprobata społeczna	0,08	0,01	–0,07	–0,05	–0,19	–0,10	0,04	0,05	0,11

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

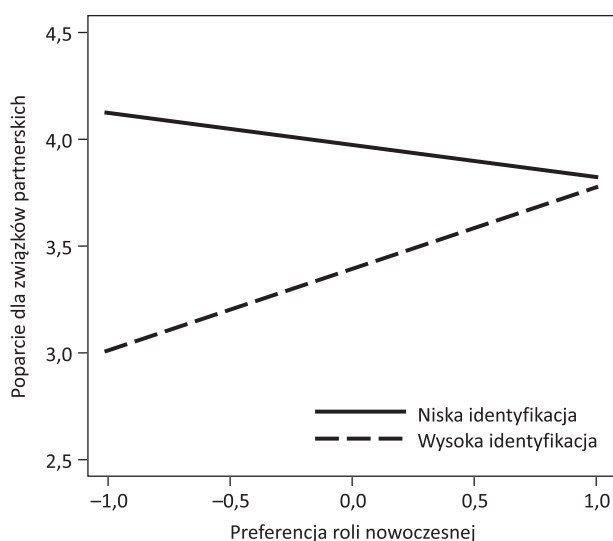
Tabela 5

Akceptacja tradycyjnej vs. nowoczesnej roli kobiety, identyfikacja z kobietami oraz terminy interakcyjne jako predyktory poparcia dla różnych kwestii społeczno-obywatelskich: łatwiejszego dostępu do aborcji, legalizacji związków partnerskich, dostępu do antykoncepcji oraz edukacji seksualnej (N = 75)

	Zmienna objaśniana:											
	Aborcja			Związki partnerskie			Antykoncepcja			Edukacja seksualna		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Tradycyjna rola	-0,18*** (0,11)	-0,19* (0,10)	-0,22** (0,11)	-0,41*** (0,11)	-0,42*** (0,11)	-0,46*** (0,11)	-0,17 (0,12)	-0,17 (0,12)	-0,17 (0,13)	0,01 (0,13)	0,01 (0,13)	0,02 (0,14)
Nowoczesna rola	0,46*** (0,11)	0,47*** (0,10)	0,46*** (0,11)	0,06 (0,11)	0,08 (0,11)	0,09 (0,11)	0,40*** (0,12)	0,40*** (0,12)	0,41*** (0,12)	0,30** (0,13)	0,30** (0,13)	0,30** (0,13)
Identyfikacja z kobietami		-0,23** (0,10)	-0,25** (0,10)		-0,18* (0,11)	-0,24** (0,11)		-0,06 (0,11)	-0,04 (0,11)		-0,03 (0,12)	-0,02 (0,12)
Trad. rola x Ident.			0,11 (0,10)			-0,03 (0,11)			0,002 (0,13)			-0,02 (0,14)
Now. rola x Ident.			0,09 (0,10)			0,22** (0,11)			-0,07 (0,12)			-0,03 (0,13)
R ²	0,30	0,36	0,37	0,19	0,22	0,28	0,19	0,20	0,20	0,08	0,08	0,08
Skor. R ²	0,28	0,33	0,32	0,17	0,19	0,23	0,17	0,16	0,14	0,05	0,04	0,01

Adnotacja. W tabeli podano współczynniki standaryzowane oraz – w nawiasach – błędy standardowe.

*p < 0,1; **p < 0,05; ***p < 0,01.

Rysunek 3. Akceptacja roli kobiety nowoczesnej jako predyktor poparcia dla związków partnerskich wśród kobiet wysoko (+1 SD) i nisko (-1 SD) zidentyfikowanych z własną płcią.

Jednak, co interesujące, zauważono istotną interakcję akceptacji roli nowoczesnej z poziomem identyfikacji z kobietami. Dla jej zilustrowania posłużono się metodą sprawdzania efektów prostych (*simple slope*; Aiken, West, 1991; zob. rysunek 3). Związek akceptacji roli kobiety nowoczesnej z poparciem dla związków partnerskich był istotny tylko w przypadku uczestniczek silnie zidentyfikowanych z własną płcią (+1 SD), $\beta = 0,31$; $SE = 0,15$; $p = 0,043$, natomiast nieistotny w przypadku uczestniczek o średnim (M), $\beta = 0,09$; $SE = 0,11$; $p = 0,408$, lub niskim (-1 SD) poziomie identyfikacji, $\beta = -0,13$; $SE = 0,16$; $p = 0,432$.

Jak więc się okazuje, w przypadku niemal wszystkich badanych wskaźników postaw w sferze seksualności i bliższych związków akceptacja roli kobiety nowoczesnej była ich istotnym i silnym predyktorem, natomiast akceptacja roli kobiety tradycyjnej okazała się predyktorem nieistotnym lub relatywnie słabym. Jedynym wyjątkiem od tej reguły okazało się poparcie dla związków partnerskich – w tym przypadku to akceptacja roli kobiety tradycyjnej była istotnie (negatywnie) związana z poparciem większej swobody w zakładaniu związków „pozamałżeńskich”, natomiast związek akceptacji roli kobiety nowoczesnej z tą postawą był słabszy i uzależniony od stopnia identyfikacji z kobietami (kobiety preferujące role nowoczesne wyrażały poparcie dla związków partnerskich tylko wtedy, gdy jednocześnie silnie identyfikowały się z własną płcią).

DYSKUSJA I KONKLUZJE

Zainspirowani pracami Becker i Wagnera (2009) podjęliśmy w obecnym badaniu próbę skonstruowania nowego narzędzia służącego pomiarowi konserwatywnych vs. nowoczesnych przekonań normatywnych na temat roli społecznej kobiety. Przekonania takie obejmują zarówno normy proskryptywne (powinnościowe), jak i restryktywne, a więc dotyczące nie tylko pożądaných, ale i niepożądanych czy wręcz nagannych (w opinii respondentek) cech i zachowań kobiet. Chociaż przekonania, o których mowa, zapewne wywodzą się z obserwacji konkretnych ról społecznych pełnionych w świecie społecznym przez kobiety (por.: Deaux, Lewis, 1984; Eagly, 1987; Eagly, Wood, 1991; Koenig, Eagly, 2014; Mandal, 2004), to obejmują też oczekiwania normatywne dotyczące podstawowych cech osobowości (a więc tego, jak „kobieta w ogóle”, niezależnie od rodzaju zajęcia czy formy aktywności życiowej, powinna się zachowywać). Alternatywnie mierzony przez nas konstrukt można by więc nazwać wskaźnikiem określonej ideologii społecznej – konserwatywnej bądź nowoczesnej koncepcji miejsca kobiety w świecie społecznym (w skrócie *konserwatywnej vs. nowoczesnej koncepcji kobiety*).

Wprowadzenie takiego konstruktu jest z wielu powodów potrzebne. Po pierwsze – co przedyskutowaliśmy zwięźle we *Wstępie* – pomiar takiego zespołu przekonań umożliwia wgląd w treść kobiecej tożsamości, pozwalając na lepsze zrozumienie relacji między stopniem identyfikacji z kobietami a stosunkiem do dyskryminacji kobiet i chęci angażowania się w walkę o poprawę ich losu – jak sugerują badania Becker i Wagnera (2009), wpływ poziomu takiej identyfikacji na wspomniane postawy i intencje behawioralne może być moderowany przez rodzaj preferowanej roli kobiety w świecie społecznym. Po drugie, ponieważ dyskutowany konstrukt jest w istocie zapisem popularnych ideologii społecznych, nowa miara może okazać się bardzo przydatna przy wyjaśnianiu genezy postaw seksistowskich (por.: Glick, Fiske, 2001; Swim i in., 1995), które – jak wiemy – występują nie tylko wśród mężczyzn, ale nierzadko podzielane są również przez same kobiety. Może też przyczynić się do lepszego zrozumienia faktu utrzymywania się stereotypowych przekonań na temat „naturalnych” dyspozycji psychologicznych kobiet, podtrzymujących – wraz z koncepcją *naturalnego podziału ról społecznych między kobiety i mężczyzn* – istniejący system społeczny (por.: Jost, Banaji, 1994; Jost, Banaji, Nosek, 2004).

Chociaż przejawia z nią bliskie pokrewieństwo, nasza skala w istotny sposób różni się od miary zaproponowanej przez Becker i Wagnera (2009). Po pierwsze odnosi się nie do preferowania określonej roli we własnym życiu, ale do ogólnych przekonań normatywnych „jaka powinna

być kobieta i jak powinna się zachowywać”. Taka zmiana sprawia, że skala ta może być stosowana również w stosunku do kobiet, które na przykład nie założyły rodziny i nie mają partnera (partnerki). Po drugie, co istotne, dyskutowane tu narzędzie (w odróżnieniu od miary Becker i Wagnera, 2009) może być z powodzeniem stosowane u mężczyzn, chociaż – rzecz oczywista – znaczenie takiego pomiaru jest wtedy inne, mówi ono bowiem o oczekiwaniach, jakie mężczyźni mają wobec płci przeciwnej, a nie o rolach preferowanych „dla siebie”. Oczywiście stosowanie tego narzędzia wobec mężczyzn powinno być jednak poprzedzone odrębnymi badaniami walidacyjnymi z udziałem mężczyzn (dotychczasowe nasze badania nad konstrukcją i walidacją proponowanego narzędzia przeprowadzane były jedynie z udziałem kobiet). Należy też zaznaczyć, że dotychczasowe badania walidacyjne dotyczyły w miarę homogenicznej grupy młodych, kształcących się na wyższych szczeblach edukacji kobiet – w przyszłości należałoby skalę zwalidować na innych grupach wiekowych i zawodowych.

Najważniejsza jednak różnica między podejściem Becker i Wagnera (2009) a naszym polega na innym modelu samego konstruktów. O ile u wspomnianych autorów rola konserwatywna i rola nowoczesna są biegunami tego samego wymiaru, o tyle w naszym badaniu konfirmacyjna analiza czynnikowa ujawniała strukturę dwuwymiarową – mamy więc osobną podskalę akceptacji roli konserwatywnej i roli nowoczesnej (choćby wymiary te są, czego należałoby się spodziewać, istotnie ujemnie skorelowane). Jak się okazuje, nie tylko (a) rozwiązanie dwuczynnikowe daje istotnie lepsze dopasowanie do danych niż jednoczynnikowe, ale również (b) każda ze wspomnianych podskal wykazuje odmienny wzorzec związków ze zmiennymi kryterialnymi (miarami seksizmu i akceptowania konserwatywnych przekonań społecznych; zob. dalsza dyskusja).

Jak wskazują analizy ich wewnętrznej zgodności metodą α Cronbacha, obie podskale mają zadowalający poziom rzetelności. Obie też wykazują zadowalający stopień trafności dyskryminatywnej – żadna z nich nie jest istotnie statystycznie związana z miarą aprobaty społecznej KAS ani też ze wskaźnikiem ogólnego poziomu identyfikacji z kobietami (nie jest więc miarą poziomu identyfikacji z kategorią „kobiety”, ale miarą treści tej identyfikacji; zob. *Wprowadzenie*). Warto też zwrócić uwagę, że, chociaż niektóre z pozycji skali brzmią „opisowo” (np. „Kobieta jest uległa wobec swojego partnera”), to instrukcja dla uczestników badania wyraźnie prosi o ocenę tego, „...na ile poszczególne zdania opisują cechy i zachowania, jakie Twoim zdaniem powinna przejawiać *prawdziwa kobieta*”, a więc wszystkie stwierdzenia wchodzące w skład skali, niezależnie od formy gramatycznej zdania, mają charakter normatywny.

Ocena trafności teoretycznej skali

Jeżeli ktoś aprobeuje tradycyjną koncepcję roli kobiety w społeczeństwie, powinno to sprzyjać akceptacji przekonań seksistowskich oraz konserwatywnych przekonań społecznych w sferze szeroko pojętej seksualności człowieka (poświęciliśmy im w naszym badaniu szczególną uwagę). Jeżeli natomiast aprobeuje nowoczesną koncepcję roli kobiety, to powinno to owocować odrzuceniem zarówno przekonań seksistowskich, jak i konserwatywnych opinii na temat seksualności.

Chociaż wzorzec, który uzyskaliśmy (zob. tabele 4 i 5), jest w ogólnych zarysach zgodny z tymi oczekiwaniami, to jednak ujawnia on też istotne różnice pomiędzy funkcjonalną rolą tradycyjnej i nowoczesnej koncepcji kobiecości. Akceptacja roli tradycyjnej jest istotnie statystycznie powiązana ze wszystkimi wskaźnikami seksizmu (jednak silniej ze wskaźnikami seksizmu życzliwego i tradycyjnego niż nowoczesnego i wrogiego). Natomiast akceptacja roli nowoczesnej jest istotnie – ujemnie – związana ze wskaźnikami seksizmu tradycyjnego oraz gloryfikowaniem roli macierzyństwa (ale na niższym poziomie niż akceptacja roli tradycyjnej). Chociaż więc kierunek zależności jest zgodny z oczekiwaniami, to zwraca uwagę fakt, że akceptacja roli tradycyjnej jest znacznie silniejszym predyktorem przekonań seksistowskich niż akceptacja roli nowoczesnej. Oczywiście fakt ten nie jest niczym zaskakującym – zgodnie z koncepcją Glicka i Fiske (1996) seksizm życzliwy jest ważnym komponentem tradycyjnych poglądów na relacje międzypłciowe, powinien być zatem blisko związany z różnymi innymi wskaźnikami takiej orientacji.

Co ciekawe, odmienny wzorzec zależności wyłania się dla relacji preferencja roli–akceptacja przekonań o seksualności i związkach. Jeżeli chodzi o stosunek do aborcji, akceptacja roli tradycyjnej jest umiarkowanie ujemnie, natomiast roli nowoczesnej – silnie pozytywnie związana z aprobatą prawa kobiety do aborcji. W kwestii dostępu do edukacji seksualnej zwolenniczki roli tradycyjnej nie mają zdania, natomiast zwolenniczki roli nowoczesnej są zdecydowanie za takim dostępem. Wreszcie w przypadku związków nieformalnych preferowanie roli tradycyjnej wiąże się z silną niechęcią do takich związków, natomiast preferowanie roli nowoczesnej wchodzi (jedyny taki przypadek w obecnym badaniu) w interakcję z poziomem identyfikacji – o ile niska identyfikacja z kobietami wiąże się z poparciem dla związków partnerskich, o tyle wysoka identyfikacja związana jest raczej ze sceptycyzmem wobec takich rozwiązań, ale akceptacja roli kobiety nowoczesnej sprzyja w tym przypadku upożytywnieniu się postaw wobec związków partnerskich.

Jak widać, aprobeowanie nowoczesnej koncepcji kobiecości wcale nie jest – jak sugerowałyby wyniki dla różnych

miar seksizmu – ideologią „słabszą” (tj. o mniejszym znaczeniu światopoglądowym, niższej mocy predyktywnej w stosunku do ważnych społecznie przekonań i poglądów) niż aprobowanie kobiecości tradycyjnej. Wręcz przeciwnie, kiedy w grę wchodzi kwestia własnej seksualności, w szczególności zaś możliwości dokonywania aborcji i swobodnego dostępu do wiedzy o ludzkiej seksualności, akceptacja roli nowoczesnej okazuje się predyktorem znacznie silniejszym niż akceptacja roli tradycyjnej! Być może to właśnie uwolnienie się od przymusu macierzyństwa (na co wskazują wcześniej dyskutowane analizy) i wolność seksualna stanowią wśród młodych Polek jedno z kluczowych wyznaczników bycia „nowoczesną kobietą”.

Podsumowanie

Reasumując, przeprowadzone przez nas analizy wskazują jednoznacznie na zadowalającą trafność teoretyczną nowego narzędzia i czynią je obiecującym narzędziem pomiaru ważnego konstruktów teoretycznych – koncepcji roli kobiety w społeczeństwie. Dalsze badania powinny dookreślić jego znaczenie w podtrzymywaniu bądź kwestionowaniu stereotypów płciowych i seksizmu, a także – co może szczególnie ciekawe – w motywowaniu bądź do usprawiedliwiania dominującego wciąż w naszym kraju patriarchalnego systemu społecznego, bądź przeciwnie – do jego kontestowania, angażowania się w ruchy emancypacyjne służące zmianie społecznej.

LITERATURA CYTOWANA

- Aiken, L. S., West, A. G. (1991). *Multiple regression: Testing and interpreting interactions*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Becker, J. C., Wagner, U. (2009). Doing gender differently: The interplay of strength of gender identification and content of gender identity in predicting women's endorsement of sexist beliefs. *European Journal of Social Psychology*, 39, 487–508.
- Bollen, K. A. (2014). *Structural equations with latent variables*. New York: John Wiley & Sons.
- Brewer, M. B. (1999). The psychology of prejudice: Ingroup love and outgroup hate? *Journal of Social Issues*, 55, 429–444.
- Brown, R. (2000). Social identity theory: Past achievements, current problems and future challenges. *European Journal of Social Psychology*, 30, 745–778.
- Brown, R., Zagefka, H. (2005). Ingroup affiliations and prejudice. W: J. Dovidio, P. Glick, L. Rudman (red.), *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport* (s. 54–70). Oxford: Blackwell.
- Cameron, J. E. (2004). A three-factor model of social identity. *Self and Identity*, 3, 239–262.
- Cronbach, L. J., Gleser, G. C. (1964). The signal/noise ratio in the comparison of reliability coefficients. *Educational and Psychological Measurement*, 24, 467–480.
- Deaux, K., Lewis, L. L. (1984). Structure of gender stereotypes: Interrelationships among components and gender label. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 991–1004.
- Drwal, R. L., Wilczyńska, J. T. (1980). Opracowanie kwestionariusza aprobaty społecznej. *Przegląd Psychologiczny*, 23, 569–583.
- Eagly, A. H. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. Hillsdale: Erlbaum.
- Eagly, A. H., Wood, W. (1991). Explaining sex differences in social behavior: A meta-analytic perspective. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17, 306–315.
- Glick, P., Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491–512.
- Glick, P., Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56, 109–118.
- Jost, J. T., Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33, 1–27.
- Jost, J. T., Banaji, M. R., Nosek, B. A. (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of the status quo. *Political Psychology*, 25, 881–919.
- Kass, R. E., Raftery, A. E. (1995). Bayes factors. *Journal of the American Statistical Association*, 90, 773–795.
- Koenig, A. M., Eagly, A. H. (2014). Evidence for the social role theory of stereotype content: Observations of groups' roles shape stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107, 371–392.
- Leach, C. W., van Zomeren, M., Zebel, S., Vliek, M. L., Pennekamp, S. F., Doosje, B., Ouwerkerk, J. W., Spears, R. (2008). Group-level self-definition and self-investment: A hierarchical (multicomponent) model of in-group identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 144–165.
- Little, T. D., Cunningham, W. A., Shahar, G., Widaman, K. F. (2002). To parcel or not to parcel: Exploring the question, weighing the merits. *Structural Equation Modeling*, 9, 151–173.
- Mandal, E. (2004). *Podmiotowe i interpersonalne konsekwencje stereotypów związanych z płcią*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Mikołajczak, M., Pietrzak, J. (2014). Ambivalent sexism and religiosity: Connected through values. *Sex Roles*, 70, 387–399.
- Mikołajczak, M., Pietrzak, J. (2015). A broader conceptualization of ambivalent sexism: The case of Poland. W: S. Safdar, N. Kosakowska (red.), *Psychology of gender through the lens of culture. Theories and applications* (s. 169–191). Springer International Publishing, doi: 10.1007/978-3-319-14005-6.
- Orlofsky, J. L., O'Heron, C. A. (1987). Development of a short-form Sex Role Behavior Scale. *Journal of Personality Assessment*, 51, 267–277.
- Pehrson, S., Brown, R., Zagefka, H. (2009). When does national identification lead to the rejection of immigrants? Cross-sectional and longitudinal evidence for the role of essentialist in-group definitions. *British Journal of Social Psychology*, 48, 61–76.
- Prentice, D. A., Carranza, E. (2002). What women and men should be, shouldn't be, are allowed to be, and don't have to be: The

- contents of prescriptive gender stereotypes. *Psychology of Women Quarterly*, 26, 269–281.
- Reicher, S., Hopkins, N. (2001). Psychology and the end of history: A critique and a proposal for the psychology of social categorization. *Political Psychology*, 22, 383–407.
- Revelle, W. (w przygotowaniu). *An introduction to psychometric theory with applications in R*. Springer. Pobrane z: <http://personality-project.org/r/book>.
- Spence, J. T., Helmreich, R. L. (1978). *Masculinity and femininity. Their psychological dimensions, correlates and antecedents*. Austin: University of Texas Press.
- Swim, J. K., Aikin, K. J., Hall, W. S., Hunter, B. A. (1995). Sexism and racism: Old-fashioned and modern prejudices. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 199–214.
- Tajfel, H., Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behaviour. W: S. Worchel, W. G. Austin (red.) *Psychology of intergroup behaviour* (s. 7–24). Chicago: Nelson-Hall.

Preference of Traditional vs. Modern Role of a Women in the Society Scale: Construction and validation

Mirosław Kofta¹, Wiktor Soral², Zuzanna Kwiatkowska¹,
Sylwia Kapusta¹, Małgorzata Mikołajczak¹

¹ Faculty of Psychology, University of Warsaw

² Institute of Social Sciences, University of Warsaw

ABSTRACT

A new measure of preference for traditional vs. modern role of a woman in the society was developed with Polish female university students as participants. A 16-item scale was selected in a principal component analysis from the list of 65 normative statements describing desirable features of woman's character and behavior. Eight items formed the traditional role sub-scale, the remaining items formed the modern role sub-scale. Confirmatory factor analysis revealed a better fit of the two-dimensional (with separate sub-scales for the acceptance of the traditional vs. modern role) than the one-dimensional solution (one bi-polar scale). The new scale showed acceptable reliability (Cronbach's alpha = 0,76 for the traditional role, and 0,74 for the modern role). As predicted, acceptance of the traditional role correlated strongly with traditional and benevolent sexism (the latter including, two additional dimensions: maternity and aesthetics). The modern role subscale appeared to be a reliable predictor (much better than the traditional role, with weak negative impact) of the acceptance of pro-choice statements, as well as of support for free access to contraceptives and sexual education. Overall, the new scale shows satisfactory reliability and seems to be a promising instrument for measuring the content of female social identity.

Keywords: *traditional vs. modern woman's role in society, traditional vs. modern sexism, ambivalent sexism*

Złożono: 8.04.2015

Złożono poprawiony tekst: 1.09.2015

Zaakceptowano do druku: 29.09.2015